

Kedves Ákos, kedves kollégák, tisztelt vendégek!

Egyetemista korunk óta ismerjük egymást, s bár találkozásainkat a földrajzi távolság megritkította, barátságunk fennmaradt. Azóta is kölcsönösen követjük egymás pályáját, eredményeit, és jól esően nyugtázzuk, ha újabb személyes találkozásra adódik lehetőség. Különös öröm számomra ez a mai alkalom, mert most ünnepelni gyűltünk össze, s az a megtiszteltetés ért, hogy bemutathatom nemzetközi hírnevet szerzett kollégánk, professzor társam pályáját és méltathatom életművét. Nem könnyű feladat, ha csupán publikációinak nagy számára gondolunk (20 monográfia és tanulmánykötet, több száz folyóiratcikk és konferencia előadás), még nehezebb, ha tudjuk, hogy az építészettörténet, építészetelmélet és a kritika műfajában megjelent írásai a témák milyen gazdagságát és sokrétűségét vonultatják fel.

Előre is elnézést kérek, hogy Moravánszky professzor életrajzát és szakmai tevékenységét nem fogom tételesen ismertetni – akit érdekel, megtalálja a zürichi ETH honlapján, vagy a 2015-ben megjelent Lehrgerüste kötet végén – hasznosabb számunkra, és talán jobban illik egy ünnepi eseményhez, ha azt vizsgáljuk, hogy a körülmények milyen együttállása, összjátéka és a személyes képességek milyen sora szükséges ahhoz, hogy valaki olyan eredményeket érjen el, mint Ákos. Tudjuk, sok múlik azon, ki milyen tulajdonságokat örököl, milyen miliőben nő fel, de még több azon, mit tesz hozzá ehhez tanulással, önműveléssel, szorgalommal. Tudatos és elszánt munkával sok mindent elérhetünk, de botorság lenne a véletlen szerepét tagadni sorsunk alakulásában: időnként ajtók nyílnak meg előttünk, választás elé kerülünk, s a döntésünknek következményei vannak. Ha jól döntünk, lépéseink egymásra épülnek, előre visznek, segítik fejlődésünket. Úgy gondolom, Moravánszky Ákos pályája erre példa.

Értelmiségi családban nőtt fel, édesapja magyar-francia szakos gimnáziumi tanár volt, Szabó Lőrinc első kutatója, városszerte híres irodalmi, művészeti, filmesztétikai előadásairól. Volt tehát honnan örökölnie a humán kutatás örömét s a virtuóz előadókészséget. A Műegyetem építésztechnika karán már megnyilvánult az építészettörténet iránti vonzalma, a középkori szerb egyházi építészettel foglalkozó TDK munkája három folytatásban megjelent az egyetem kiadványában. A történelem és a teória iránti érdeklődését tovább erősítette első munkahelye, Nagy Elemér műterme a KÖZTI-ben, amely szinte oázisként működött a nagyvállalat sivatagi rendjében. A folyóirat-szerkesztőként, építészeti kritikusként és szépíróként is működő mester és fiatal munkatársai (MÁ mellett Jékely Zsolt, Bodor Kati, Deák Zoltán) hangszereket készítettek, zenéltek, William Morris mintájára könyvet nyomtattak kézi sajtón, kirándultak és – gondolom – sokat beszélgettek, vitatkoztak az építészet kérdéseiről. Így válik érthetővé, miért Ákos vette át 1983-ban a Magyar Építőművészet szerkesztését a két évtizednyi munkába belefáradt Elemértől. Közben azonban történt valami váratlan, ami más irányba terelte Ákos pályáját. 1977-ben Herder-díjat kapott Major Máté, aki a díjjal járó ausztriai ösztöndíjra Moravánszky Ákost jelölte. Szinte magától adódott, hogy a századforduló építésze iránt akkor már érdeklődő ifjú építész az ösztöndíj segítségével a korszak budapesti építészetének bécsi kapcsolatait dolgozza fel. A bécsi Műegyetemen 1980-ban megvédett doktori disszertáció három évvel később nyomtatásban is megjelent. A kölcsönhatások kapcsán merülhetett fel, hogy nincs a piacon olyan átfogó mű, mely az Osztrák-Magyar Monarchia egészét vizsgálná, feltárva az építészet aktuális témáit, problémáit a birodalmon belül, illetve az egyes nemzetrészek és regionális központok hozzájárulását. Ez az úttörő mű készült el 1988-ra, s jelent meg egy időben magyar nyelven és németül egy berlini kiadónál. Természetesnek tűnt, hogy a századfordulós történethez hozzáillessze a két világháború közötti fejleményeket, erre a Humboldt Alapítvány ösztöndíja és a müncheni Művészettörténeti Kutatóintézet gyűjteményei adtak lehetőséget (1986-88). Ahogyan azt a jó nevű Residenz Verlagnál szintén 1988-ban

megjelent könyv címe jelzi (Die Erneuerung der Baukunst: Wege zur Moderne in Mitteleuropa, 1900-1940), a századforduló törekvései a modernhez vezető útként értelmeződtek át, a terület pedig Közép-Európaként. Mondani sem kell, hogy ez a fogalom abban az időben többen jelentett pusztán földrajzi terület megjelölésnél.

Munkájának elismerését és a vasfüggöny leomlása után a Közép-Kelet Európa iránt feléledt érdeklődést jelzi, hogy 1989-ben meghívták a kaliforniai Getty Center kutatási munkatársának, majd 1991-ben az Egyesült Államok egyik legjobb műszaki egyeteme, a bostoni MIT alkalmazta vendégprofesszorként. Az európainál mind kutatási, mind finansziális értelemben gazdagabb források, az amerikai akadémiai közeg, a másfajta diskurzus újabb szakmai gyarapodásra adott módot. A gondolkodásnak, a már ismert témák tárgyalásának ezt az új módját mutatja a Getty Center ösztöndíj programja által támogatott újabb könyv, az MIT Press által kiadott album: *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918*, melyet még ugyanabban az évben, 1998-ban magyarul is kézhez kaptunk a Vince Kiadó jóvoltából. A könyv fejezetei kronologikus tárgyalás helyett egyes témák, viták köré szervezik mondanivalójukat (modernitás, nemzeti identitás, tektonika, az építészet szociális szerepe), s a kor társadalmának, művelődés- és esztétikájának, az építészet megújításával kapcsolatos gondolatoknak és interpretációknak olyan gazdag tárházát nyitják meg, hogy méltán kapott helyet az alapművek sorában.

Ezek után elgondolkodtató, hogy amikor Ákos 1996-ban válaszút elé került a végleges professzori állás felajánlásakor, mégis visszaretent az amerikai karriertől. Sejttem az okait, de számunkra most érdekesebb, hogy elkezdte vizsgálni a hazatérés, vagy legalább az Európába való visszaköltözés lehetőségét. Nem állítom, hogy egyedül mi tehetünk arról, hogy nem Budapestet, hanem Zürichet választotta, de az kétségtelen, hogy nem fogadták mindenhol tárt karokkal, és persze a hazai állások bérszínvonala, szabadságfoka sem volt mérhető a nyugat-európai munkahelyekéhez. Paradox módon, a Műegyetem Építészettörténeti Intézete éppen akkor vette ki teljes nevéből az „elmélet” szót, amikor a zürichi Műegyetem Építészettörténeti és Elméleti Intézete professzori állást írt ki az elméleti területre. Ákos nyerte el a megbízást, és 2016 februárjáig töltötte be az építészetelmélet professzora tisztét. A kinevezés újabb kihívást jelentett: hiába ismerte jól a műtörténetet, a 19. és 20. század építészeti elméleteit, egy világhírű egyetem komoly intézetében, neves elődök után és kollégák mellett értelmezni kell a teória szerepét, s ki kell dolgozni az oktatás módszerét, tananyagát is. A 2015-ben megjelent tanulmánykötet címében a *Lehrgerüst* szó (a híd ívét vagy kupola szerkezetét az építés idején alátámasztó rácsszerkezet) mint metafora magyarázza az elmélet szerepét az építészetben. Az építészet sosem ösztönből, reflektálatlanul születik meg, előzetes ismeretek, más diszciplínákból átvett, vagy a szakmán belül kidolgozott elméletek „támasztják alá”. Vannak időszakok, amikor az elmélet, a kritika romboló lehet, és pusztá koncepcióvá változtatja az építészetet. Ennek ellenhatásaként szokott a figyelem újra az építés anyagi valósága felé fordulni. Először házi kiadású jegyzetként, majd 2003-ban önálló könyvként jelent meg az *Architekturtheorie im 20. Jahrhundert* című szöveggyűjtemény, melynek öt fejezetéből négyet a Terc Kiadó magyarra fordítottatott (A stílus, Monumentalitás, A tér, Technika és természet), az *Építészet helye* című kötet még várat magára. A fejezetcímekből kiolvasható, hogy ez a kritikai antológia is tematikus, a szerző által fontosnak, aktuálisnak tartott jelenségeket mutat be, gyakran kevésbé ismert, vagy még efféle gyűjteményben sosem szerepelt írásokkal. Most már tényleg csak egyetlen kötetre hivatkoznék még, a gta Verlag gondozásában publikált, már említett szöveggyűjteményre, melyet a nyugdíjba vonuló professzoruk tiszteletére állítottak össze újabb tanulmányaiból. Három pilléren áll: építészetelmélet, építészettörténet (Közép-Európa) és építészeti kritika. Az utóbbi fejezet legyen futó utalás Ákos eddig nem említett, de ugyancsak jelentős kritikai munkásságára, mely alapvetően svájci és más nemzetiségű kortárs építészekkel foglalkozik.

Befejezésül szeretnék néhány fontos momentumot kiemelni Ákos szakmai működéséből. Az eddigiekből is kitűnt, mennyire sokrétű az a kép, amit írásaiban a szakmánkról felvázol. Hadd gazdagítsam a sort olyan szempontokkal, melyek talán ritkábban jutnak eszünkbe. Sokat tudunk az építőanyagokról, de nem feltétlenül gondolunk az anyagválasztás és –kezelés etikai dimenziójára, az anyaghűség kontra burkolás dilemmájára, a Semper-i Stoffwechsel (más anyagban született forma átvétele), vagy a homlokzat mint maszk témájára. Mit mondanak a homlokzatok, milyen nyelven beszél az anyag? E műfaj számomra legemlékezetesebb írása a Méhek és szegecsek című tanulmány, mely az azonos funkciójú bécsi és a budapesti Postatakarékpénztár eltérő anyaghasználatát és szimbolikus nyelvét értelmezi a befogadó társadalmi közeg kulturális elvárás horizontjának felvázolásával. Más: ritkán érintett téma az építész szakma története, a szakmai szerepek változása. Ugyancsak kevesen foglalkoznak az 19-20. századi építészeti ábrázolás hagyományos technikáival, a geometria, perspektíva törvényeivel, az axonometria elterjedésének okaival.

Az építészeti szövegek legkevésbé látványos részéhez tartoznak a lexikonok és enciklopédiák szócikkei. Végignéztem Ákos bibliográfiáját, és számtalan szócikket találtam magyar építészeiről, magyar építészekről. Jórészt neki (és feleségének) köszönhetjük, hogy a különböző országokban, különböző nyelveken megjelenő kézikönyvekben benne vagyunk. Hasonlóképp hálásak lehetünk a háború utáni magyar és kelet-európai építészet népszerűsítéséért. E téren legfrissebb eredmény az a három kötet, melyek a gta szervezésében tartott konferenciák előadásait adják közre East-West-Central – Re-Building Europe sorozatcímen. Nem kevesebbre vállalkoztak, mint a régóta uralkodó centrum-preiféria szereposztás felülvizsgálatára, vagyis Kelet-Európa rehabilitálására, Európa tényleges újraegyesítésére az építészettörténet-írásban.

Végül, hadd utaljak arra, hogy Ákost nem ismerheti az, aki nem hallotta őt előadni. Szemtől-szembe lehet csak igazán megérezni, micsoda elhivatottság, lelkesedés él benne a szakmánk iránt, milyen izgalmasak kérdésfelvetései, milyen tudatosan építi fel érvelését és milyen avatott retorikai fogásokkal tartja fenn végig a figyelmet. Meglepetésekkel szolgál, anélkül, hogy hatásvadász lenne, a legnagyobb természetességgel von be távol eső párhuzamokat, gondolatébresztő analógiákat vagy ellentéteket. Előadásai – írásaihoz hasonlóan – pontosak, elegánsak, valódi szellemi élvezetet nyújtanak.

Könnyű neki, mondhatná bárki, erre a szintre eljutni az ő életútja, utazásai, tapasztalatai és kapcsolatrendszere mellett. Nem. Határozottan ellent kell, mondjak, nem könnyű. E mögött a teljesítmény mögött elképesztő mennyiségű munka és energiabefektetés áll, arányban a lehetőségek szélesebb körével. No meg tehetség és tudás.

Nagy öröm mindannyiunk számára, hogy a Széchenyi Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagsága, a Műegyetem díszdoktori címe után, a Magyar Építőművészek Szövetsége is kitünteti Moravánszky Ákos kollégánkat, a Magyar Építőművészet folyóirat egykori főszerkesztőjét a Magyar Építőművészetért Éremmel. Szeretettel gratulálok neki mindannyiunk nevében.

Ferkai András